

Voorwoord

Wat is naast familie en veiligheid misschien wel het allerbelangrijkste als je jong bent? En trouwens je hele leven lang...? Vriendschap. Vrienden maken je aan het lachen, helpen je als het moeilijk is, komen voor je op, laten je voelen dat je de moeite waard bent.

7

In dit boek gaat het over vriendschap in een tijd die heel moeilijk was: de Tweede Wereldoorlog. De verhalen in dit boek gaan over kinderen en jongeren die allemaal dezelfde vriendin hadden: Anne Frank. Ze speelden buiten met haar, kwamen bij haar thuis, zagen haar bij feestjes, zaten bij haar in de klas. Ze hielpen elkaar in die afschuwelijke jaren, begrepen elkaars angst en verdriet, probeerden elkaar moed in te praten.

Het verhaal van Anne in de oorlog is heel bekend geworden door haar dagboek waarin ze sommige van die vrienden en vriendinnen ook noemt. Maar hoe ging het met hen in die tijd? Wat maakten zij mee? Dat kun je in dit boek lezen. Vriendschap komt als rode draad in veel van de verhalen terug. De vriendschap voor die vrolijke, levenslustige maar ook slimme en serieuze Anne. De vriendschap binnen vriendinnenclubjes. Annes vriendschap met jongens. Verliefdheid. Maar ook vriendschappen tussen jong en oud.

Toen Anne in het Achterhuis haar vrienden en vriendinnen miste, bedacht ze vriendinnen om mee te ‘praten’ in haar dagboek. Zo schreef ze bijvoorbeeld vaak over wat ze meemaakte aan ‘Kitty’. In een serie boeken die Anne heel graag las, de boeken over Joop ter Heul van Cissy van Marxveldt, heette de hoofdrolspeler Kitty. Misschien koos Anne daarom die naam. Aan iemand anders schrijven, is soms makkelijker en fijner dan puur en alleen voor jezelf schrijven.

8 Anne dacht aan haar vriendinnen in het Achterhuis en had verdriet om hun lot. ‘Slecht voel ik me, dat ik in een warm bed lig, terwijl m’n liefste vriendinnen ergens buiten neergegoot of neergevallen zijn,’ schreef ze. Deze zinnen ontroerden haar vriendinnen die overleefden terwijl Anne zelf ‘neergegoot en neergevallen’ was.

Vroeger was het – vooral onder meisjes – populair om een poesiealbum te hebben, een soort van mooi opschrijfboekje. Dat poesiealbum gaf je aan een vriend(in) of familielid en die zette er een grappig of lief rijmpje voor je in en plakte er een foto of een speciaal poesiealbumplaatje bij. Het kwam ook nogal eens voor dat in de vier hoeken van een pagina vier woordjes (of eigenlijk drie) werden geschreven: ver – geet – mij – niet.

Vergeet mij niet, dat is de titel van dit boek, omdat Anne Frank dit soms ook in de hoekjes zette van een poesiealbum, bijvoorbeeld in dat van haar vriendin Juultje Ketellapper over wie je in dit boek kunt lezen. Verschillende meisjes uit dit boek hadden zo’n poesiealbum. Een aantal van die poesiealbums is bewaard gebleven.

Vergeet mij niet. Zij die tijdens de Holocaust vermoord werden, verdienen het dat wij hen nooit vergeten. ‘Je bent pas dood als je naam niet meer genoemd wordt,’ zegt een joods gezegde. Laten we daarom de namen noemen. Die van Peter van Pels, Sanne

Ledermann, Peter Schiff en Juultje Ketellapper, maar ook van de vele familieleden en geliefden van alle andere vrienden en vriendinnen van Anne die je in dit boek leert kennen. Zovelen zijn vermoord.

Vergeet mij niet. Vrienden en vriendinnen van Anne die de oorlog overleefden, zijn haar niet vergeten. En nu wij hun verhalen kennen, zullen wij hen nooit meer vergeten.

Is alles in dit boek écht gebeurd? Ja en nee.

Om met de ‘nee’ te beginnen: als je de verhalen leest, lijkt het net alsof ik erbij geweest ben. Ik heb me zo goed mogelijk ingeleefd, maar dat is eigenlijk onmogelijk voor iemand als ik die de oorlog, de wanhoop en het verdriet niet zelf heeft meegemaakt.

9

Maar ook ‘ja’, want ik heb veel onderzoek gedaan, samen met de Anne Frank Stichting. Ik heb nog met veel mensen kunnen spreken, met de hoofdrolspelers zelf of met familie en vrienden in verschillende landen. Het raakte me om in hun verhalen te ontdekken hoeveel levensmoed en levenslust zij hadden. Naast een diep verdriet en bijna ondraaglijke herinneringen, slaagden ze er na de oorlog in toch te genieten van het leven.

Wereldwijd groeien kinderen ook vandaag onder heel verschillende omstandigheden op. Daarom geeft Anne ons wijze woorden mee als zij schrijft: ‘Wij leven allen met het doel gelukkig te worden, wij leven allen verschillend en toch gelijk.’

Janny van der Molen
De Knipe, najaar 2021

Peter Schiff

10 Het was 7 januari 1944. Anne Frank schreef in het Achterhuis in haar dagboek. Ze dacht terug aan de zomer van 1940 toen ze Peter Schiff ontmoette. Wat was ze verliefd op hem! Ze had iedere kans gegrepen om hem te kunnen zien, die zomer. Zij was 11, hij bijna 14.

‘Peter was een beeld van een jongen, groot, knap, slank met een ernstig, rustig en intelligent gezicht,’ schreef Anne. ‘Hij had donker haar en prachtige bruine ogen, roodbruine wangen en een spitse neus. Vooral op zijn lach was ik dol, dan zag hij er zo kwajongensachtig en ondeugend uit.’

Maar Peter verhuisde later die zomer, ze raakten elkaar uit het oog en zijn liefde bekoelde. Bovendien zat Anne nog op de montessorischool en ging Peter inmiddels naar de middelbare school. Toch kon Anne hem niet vergeten. Ze noemde de jongen met de ‘fluweelbruine ogen’ Petel, maar voluit heette hij Lutz Peter Schiff. Hij werd geboren in Berlijn op 9 september 1926 als zoon van Erika Lewin en Richard Schiff. Zijn ouders gingen scheiden toen hij 5 jaar was. Zijn moeder hertrouwde met Rudolf Kosterlitz toen Peter 9 was. Zijn vader Richard Schiff vertrok begin 1937 naar Amerika.

In 1939 woonde Peter met zijn moeder en stiefvader, die net als de familie Frank naar Nederland gevlucht waren, in de buurt van waar Anne woonde. Anne en Peter hebben elkaar misschien wel gewoon op straat ontmoet.

In het Achterhuis droomde Anne dat ze Petel op een dag terug zou zien. 'Ik moet gewoon verder leven en God bidden dat hij, als ik hier uitkom, Peter op m'n weg zal brengen en dat die, terwijl hij in m'n ogen m'n gevoelens leest, zal zeggen: "O Anne, als ik dat geweten had, was ik allang bij je gekomen." [...] Niets is me nu nog zo dierbaar als hij, mijn Petel!'

Wie was Peter Schiff?

De jongen met de fluweelbruine ogen

12 Berlijn, september 1938

Liebe Mutti,

Hier een brief van uw zoon Peter!

Peter legt zijn kroontjespen neer. Nu staat er een zin. Maar wat moet hij verder schrijven?

Oma Kosterlitz zei dat een brief schrijven een goed idee was. 'Je Mutti mist je. En Vati Rudolf ook. Schrijf hun een brief. Daar maak je hen heel blij mee.'

Dat is ook zo. Dat snapt hij heus wel. Hij ziet nog mama's betraande ogen voor zich toen ze een paar maanden geleden op de trein naar Amsterdam stapte om bij zijn stiefvader Rudolf te zijn. 'Ik beloof je dat ik je snel kom halen,' zei ze toen.

Hij pakt de pen weer op.

Het gaat hier prima. Opa en oma Kosterlitz zijn lief voor me. Het gaat ook goed op school. Ik speel vaak met Ernst en Fritz.

Nu aarzelt hij. Hij mist mama. Hij mist haar heel erg. Maar ze wordt er toch alleen maar verdrietig van als hij dat opschrijft? Zij kan er toch ook niks aan doen dat het nog niet gelukt is om hem op te halen?

Hij pakt de brief van zijn moeder van twee weken geleden er nog eens bij. Daar legt ze het uit. Stiefvader Rudolf en zij moeten zich iedere maand melden bij de Amsterdamse Vreemdelingendienst. En iedere maand krijgen ze een stempel van de Vreemdelingendienst zodat ze weer een maand langer mogen blijven. Pas als ze langere tijd mogen blijven, kan hij ook komen. Tot die tijd moet hij bij oma Franziska en opa Max in Berlijn wonen. Het kán niet anders.

13

Hij schrijft verder.

Ik hoop dat ik snel bij u kan zijn. Maar maakt u zich over mij geen zorgen, Mutti. Het komt wel goed.

Liefs van uw zoon Peter.

Nou, dat was het wel. Het is geen lange brief, maar alles staat erin. Hij pakt een envelop en schrijft er zo netjes mogelijk op:

Rudolf Kosterlitz en Erika Kosterlitz-Lewin
Amstellaan 27A
Amsterdam
Niederlande

Klaar. Nu hij toch bezig is, pakt hij nog een velletje papier en begint met een tweede brief.

Berlijn, september 1938

Lieber Vati,

Hoe gaat het met u daar in Amerika? Mutti heeft me uitgelegd dat ze in Nederland eerst papieren moet regelen om bij haar te mogen komen, zodat ik daarna naar u kan reizen. Ze zegt dat het beter voor me is om bij u te zijn, omdat het in Europa nu niet zo goed gaat. En het lijkt mij geweldig!

Met mij gaat het prima. Ik heb goede cijfers op school. Mijn vrienden heten Ernst en Fritz. Ik kan veel met hen lachen. Opa en oma Kosterlitz zijn lief voor me.

14

Veel liefs van uw zoon,
Peter

Ook klaar. Straks aan oma vragen of ze het adres van papa in New York heeft.

Hij legt de twee brieven aan de kant. Het is twee uur. Hij kijkt uit het raam. Het is een mooie zaterdagmiddag. Zou Fritz zin hebben om te voetballen?

‘Oma?’ zegt Peter terwijl hij naar de keuken loopt. ‘Vindt u het goed dat ik naar Fritz ga?’

‘En dan?’

‘Voetballen, of zo.’

Oma kijkt hem ernstig aan. Peter weet al wat ze gaat zeggen. En ja, hoor: ‘Dat is goed, maar daag ze niet uit. Begrijp je? Ze hebben...’

‘...niets nodig om ons dwars te zitten.’ Peter weet precies wie oma met ‘ze’ bedoelt. Die vervelende jongens van de Hitlerjugend die het maar wat ‘leuk’ vinden om joden te trei-

teren en pakken. 'Ik weet het, oma. Ik blijf bij hen uit de buurt.'

Oma lacht. 'En...'

'...op tijd thuis.'

Oma lacht nogmaals. 'Dondersteen!' zegt ze.

Peter pakt de bal, loopt het appartement uit, de gang door en dan de marmeren trappen af. Hij lacht vriendelijk naar de portier en loopt de Pragerstrasse op. Naar Fritz is het een kwartiertje. Ernst woont ook niet ver hiervandaan. Die kunnen ze straks ophalen.

Peter vindt de wandeling geen straf. Dit is een prachtig en levendig stukje Berlijn. Mooie, hoge, statige gebouwen, zoals dat van hen, waarin vele families wonen. Opa en oma hebben het voor Hitler aan de macht kwam heel goed gehad. Nu is hun appartement het laatste dat ze nog hebben. Oom Walter is naar Palestina gevlucht. Papa Rudolf naar Amsterdam. Nu is alleen oom Hans er nog, maar die woont een eind weg. Zelig voor opa en oma.

Geen Hitlerjugend te zien. Fijn. Oma heeft gelijk, die kunnen om de kleinste dingen mensen dwarszitten van wie ze denken dat ze joods zijn. Hij heeft natuurlijk gehoord van joden die ontslagen zijn, die hun eigen zaak zijn kwijtgeraakt. Of die vertrokken zijn omdat ze geen toekomst meer hebben in Duitsland. Zelf heeft hij nog geen last van pesterijen gehad, maar hij kent de verhalen wel. Beter niet uitlokken.

Niet veel later loopt Fritz naast hem en zijn ze onderweg naar Ernst. Die is blij zijn vrienden te zien. 'Kijk eens,' zegt hij en hij haalt wat kleingeld uit zijn broekzak. 'Gekregen van mijn moeder. Zomaar.'

'Wacht, ik heb ook nog wat!' zegt Fritz en hij graait ook in een broekzak.

‘Ik zeg: snoep!’ zegt Peter met een grijns.

‘Goed plan,’ zegt Ernst.

Al kletsend en lachend lopen de drie naar de snoepwinkel, een paar straten verder. Daar doet Ernst keurig zijn bestelling. ‘Drie van die zure matten graag en drie lolly’s, meneer.’

De winkelier glimlacht. ‘En even biljarten, zeker?’

De drie knikken gretig. ‘Als dat zou kunnen, meneer,’ zegt Peter netjes.

Dát is precies waarom ze hier regelmatig wat snoep halen; vanwege de biljarttafel achter in de winkel.

‘Wie begint er?’ vraagt Ernst.

16

‘Jij natuurlijk,’ zegt Fritz.

Terwijl Ernst begint, stoot Peter Fritz aan. ‘Zeg, mevrouw Ladewig hè...’

‘Ja...’ zegt Fritz.

‘Zullen we daar maandag een geintje mee uithalen?’

Ernst hoort het ook. ‘Ja, leuk! Heb je een idee?’

‘Ja,’ zegt Peter en hij grijnst op de manier die zijn vrienden zo goed van hem kennen. ‘Ik laat het jullie maandag wel zien.’

‘Weten jullie nog van die keer met die muziekdoos?’ grinnikt Ernst terwijl hij met de keu tegen een biljartbal tikt.

‘Dat was briljant, toch?’ lacht Fritz. En ja, dat was waar. Dat was briljant van Fritz. Ze hadden een kleine muziekdoos onder een kast verstopt en er een touwtje aan bevestigd. Door aan het touwtje te trekken, ging het speeldoosje spelen tijdens de les. De docent snapte er niets van. Wat hadden ze daarom gelachen!

‘En die keer dat je de deurkruk vanbinnen omgedraaid had en meneer Spieldoch niet binnen kon komen!’

Hahaha! De jongens lachen om de streken die ze hebben uitgehaald met z'n drieën.

Dan komt de snoepverkoper naar de biljarttafel en wijst naar twee jongens die net binnengekomen zijn. 'Zo is het wel weer mooi geweest, heren. Nu mogen deze jongens. Tot een volgende keer maar weer.'

Die maandag neemt Peter Ernst en Fritz mee naar de wc's van de Holdheimschool, hun middelbare school. Hij haalt drie spuitjes uit zijn tas en geeft ze er allebei eentje. 'Dit is het idee,' zegt hij zachtjes. 'We doen er water in en elke keer als mevrouw Ladewig langskomt, geven we een spuitje.'

17

'Haha!' lacht Fritz. 'Waar?'

'Bips, natuurlijk!'

'Ja!' zegt Ernst enthousiast. 'Dat is een goede grap.'

En zo doen ze het. De billen van de docent worden natter en natter. De klas, die dat natuurlijk doorheeft, gniffelt en wordt met de minuut onrustiger.

'Nou, kinderen, gedraag jullie. Houd jullie hoofd erbij! Dit is geen eenvoudige materie.'

Terwijl de lerares dat laatste zegt, gaat ze zitten en ze frons meteen haar wenkbrauwen. Ze gaat omhoog, kijkt naar haar stoel, hoort de kinderen gieren van het lachen, kijkt over haar schouder naar haar billen en wordt rood.

'Is dit weer een van jouw streken, meneer Schiff?' zegt ze dreigend tegen Peter. Die kijkt alsof zijn neus bloedt. Maar voor de docent is het duidelijk. 'Eruit! Nu!'

Op weg naar de gang hoort Peter dat er nog lang gegniffeld wordt in de klas, zeker door Ernst en Fritz.

Zo gaan er weken voorbij. Er komt regelmatig een brief van mama en papa Rudolf. En steeds blijkt het te vroeg om Peter naar Amsterdam te kunnen halen. Het wordt november. De dagen zijn kort, de nachten worden kouder.

Op een avond, als Peter al in bed ligt, hoort hij opgewonden stemmen in de woonkamer. ‘Ver weg,’ hoort hij oma zeggen.

‘...onderschatten. Écht!’ zegt opa.

Waar gaat dit over? Wat gebeurt er ver weg? Wat moeten ze niet onderschatten?

Dan hoort hij oma weer: ‘Ssst... de jongen.’

18

Nu gaat het over hem. Hij doet nog beter zijn best om te horen wat er gezegd wordt, maar dat lukt niet. Het gesprek wordt niet meer dan geroezemoes en Peter valt in slaap.

Die nacht schrikt hij wakker van lawaai buiten. Het lijkt wel alsof iemand van grote hoogte een enorme bak glas laat vallen. Heel even klinkt er ook angstig geschreeuw, maar dan wordt het stil. Hij hoort dat opa en oma in de woonkamer zijn en stapt bang uit zijn bed. Zacht loopt hij de donkere woonkamer binnen en hij ziet, als hij dichterbij komt, dat zijn grootouders door een kier van het gordijn naar buiten kijken.

‘Wat gebeurt er? Waarom staan jullie in het donker?’

Peter zet een paar stappen in de richting van opa, maar die gebaart hem weg te blijven. ‘Zoveel haat,’ mompelt opa. ‘En die arme meneer Lehrer. Die man doet geen vlieg kwaad.’

Peter kijkt met vragende ogen naar oma. ‘Wat is er met meneer Lehrer?’

Oma zucht diep en lijkt naar woorden te zoeken. ‘Ze hebben alle ramen van de winkel vernield en de zaak leeggeroofd.’

‘Ze?’ Maar terwijl Peter het zegt, weet hij het antwoord al. ‘Ze’ zijn de nazi’s. Wie anders doen dat soort nare dingen? En nog voor iemand kan antwoorden, zegt hij: ‘Maar hoe weten ze dan dat meneer Lehrer joods is?’

‘Weet je nog dat alle joodse winkeleigenaren een paar maanden geleden met witte letters hun naam op de ramen moesten schilderen?’ zegt opa. ‘Hierom dus.’

‘Waren ze dat steeds al van plan?’

‘Een paar dagen geleden is in Parijs een nazi neergeschoten door een joodse jongen. Die nazi is gisteren doodgegaan. En blijkbaar is het nu tijd voor wraak.’

‘Dat weet je niet, Max,’ zegt oma.

‘Dat ligt voor de hand, Franziska. Zo zijn ze.’

Oma kijkt verdrietig en bezorgd. ‘Moet het kind dat allemaal weten?’ zegt ze zacht.

‘Ik ben geen kind, oma. Ik ben al twaalf.’

Maar opa knikt. ‘Kom, ik breng je naar bed. Morgen is het weer vroeg dag.’

19

Als Peter de volgende ochtend de Pragerstrasse op loopt, ziet hij aan de overkant een berg glas liggen. De winkel van meneer Lehrer is vanbinnen helemaal leeggehaald. De toonbank is kapotgeslagen, een kast ligt op zijn kant. Het geeft Peter een heel naar gevoel. Ook schrikt hij van wat hij in de verte ziet, een enorme rookwolk in de buurt van de Kurfürstendamm, een belangrijke winkelstraat. Wat kan dat zijn?

Sneller dan anders loopt hij door naar school. Onderweg ziet hij her en der hopen glas liggen van kapotgeslagen winkelruiten. Gek genoeg ziet hij nauwelijks mensen op straat. Het lijkt wel alsof de stad z’n adem inhoudt.

Eenmaal aangekomen bij school staat een van de leerkrachten de kinderen buiten op te wachten. 'Naar binnen. Geen getreuzel op straat vandaag!'

Fritz is er al. Hij vertelt dat hij onderweg ook kapotgeslagen ramen heeft gezien van joodse winkels. 'En hebben jullie die enorme rookpluim gezien?' vraagt hij. 'Dat is de synagoge in de Fasanenstrasse. Die is in brand gestoken.'

Peter kijkt hem verschrikt aan. Dus dát is wat hij zag.

'Mijn vader zegt dat er meer synagoges vernield zijn vannacht,' gaat Fritz verder.

Ernst staat er stilletjes bij. 'Mijn vader vertelde dat er veel mannen gearresteerd zijn. Zomaar.'

21

De kinderen worden de klas in geroepen. Hun leerkracht voor het eerste uur kijkt ernstig. 'We hebben een gitzwarte nacht achter de rug,' begint hij. 'Niet alleen hier, maar in heel Duitsland is onze joodse gemeenschap aangevallen. Van twee leerkrachten weten we op dit moment niet waar ze zijn. De schoolleiding vindt het niet verantwoord om jullie nu hier te hebben. Ga naar huis. Daag niemand uit onderweg. Niemand, begrepen! En wacht op bericht van school. Vragen?'

Peter heeft heel veel vragen, maar voor nu snapt hij de boodschap. Dat lijkt voor de anderen ook te gelden. Iedereen pakt zijn tas en gaat naar huis.

Eenmaal thuis vindt hij opa en oma totaal in paniek. 'Oom Hans. Hij is vannacht opgepakt...' weet opa nog net uit te brengen. 'Tante Käthe heeft gebeld. Ze is gek van angst.'

De uren daarna wordt pas echt duidelijk hoeveel er die nacht gebeurd is. Overal in Duitsland zijn joodse winkels en synagoges kapotgeslagen of in brand gestoken.

Tienduizenden joodse mannen en jongens zijn opgepakt en naar kampen gebracht. Daar zitten dus ook die leraren bij, weet Peter nu. En oom Hans.

Oma kan de rest van de dag niet praten. Geen woord. Opa loopt zenuwachtig heen en weer door de kamer en schrikt op van ieder geluidje. Wat als ze hem ook oppakken?

Het is al bijna bedtijd als de telefoon gaat. Opa neemt op en begint te huilen. 'Goddank,' zegt hij. 'Goddank.'

'Hans en Käthe komen zo snel mogelijk hiernaartoe,' zegt hij tegen oma. 'Ze kunnen niet langer in Randegg blijven. Hij legt het uit als ze hier zijn.'

22

Oma valt opa huilend in de armen.

Peter hoort het wel, maar begrijpt het niet. Waarom gebeurt dit allemaal? Waarom haten ze hen zo?

De arrestaties, spanningen en vernielingen gaan ook de volgende dagen nog door. En het zijn niet alleen nazi's die het doen. Ook inwoners van Berlijn maken misbruik van de situatie en roven de kapotte winkels leeg. Veel joodse mannen duiken onder. Oom Hans ook. Opa besluit zoveel mogelijk bij oma en Peter te blijven. Hij gaat nauwelijks nog naar buiten.

Een paar dagen later komen oom Hans en tante Käthe aan in Berlijn. Opa haalt ze van de trein. Minutenlang huilt iedereen als ze eenmaal binnen zijn. Oom Hans vertelt hoe de politie die afschuwelijke dag een joodse overbuurvrouw wilde oppakken, hoe ze in paniek hun huis in vluchtte. Hoe hij vervolgens met haar en met anderen in een auto werd gestopt. Hoe ze naar de synagoge waren gereden en daar lange tijd onder schot hadden gestaan. Hoe de synagoge vervolgens voor hun ogen opgeblazen was. Hoe ze bedreigd en uitgescholden waren, maar uiteindelijk toch vrijgelaten werden als ze maar beloofden binnen vierentwintig uur op te rotten. En

dat ze daarom nu naar Berlijn gekomen zijn met alleen wat spulletjes. Dat ze niet meer terug kunnen.

Tante Käthe vertelt hoe in het dorp waar zij die ochtend werkte heel veel joden opgepakt zijn. Ook daar is de synagoge opgeblazen.

‘Jullie moeten weg.’ Opa zegt het heel stellig. Hij kijkt naar oom Hans. Hij kijkt naar Peter. ‘Ik zal voor jullie allebei geld bij elkaar zoeken, Hans. En jij, Peter, jij moet nu echt zo snel mogelijk naar Nederland. Daar ben je veilig. En hopelijk kun je van daaruit dan snel naar Amerika. Daar ben je nog veiliger. We hebben je moeder en Rudolf al geschreven. Het moet geregeld en wel nu.’

23

Dat blijkt makkelijker gezegd dan gedaan. Er komt een brief van mama: de papieren zijn nog niet in orde. En daarna nog een: ze maakt zich vreselijk veel zorgen, maar Peter kan dus nog steeds niet komen.

Het wordt december, januari, februari. Veel Duitse joden doen wanhopig hun best om het land te verlaten en ergens onderdak te vinden. Oom Hans en tante Käthe proberen naar Italië te gaan. Maar de wereld is hard voor de joden. ‘We hebben al zoveel vluchtelingen,’ zegt de Nederlandse regering bijvoorbeeld. ‘Het houdt een keer op.’

Peter stopt met vragen en hoopt dat op een dag de toestemming toch komt, zodat hij eindelijk zijn moeder en Rudolf, en later ook zijn vader, weer kan zien.

Het is begin maart 1939 als opa en oma Peter bij zich roepen. Opa houdt een brief vast. Aan het handschrift kan Peter al zien dat die van mama is.

‘Het is gelukt,’ zegt opa. ‘Onze Rudolf en je moeder mogen in ieder geval een jaar blijven. Nu kun jij naar Amsterdam.’

Peter is even stil en krijgt het dan heel warm. Hij verwacht-

te dit bericht al sinds mama vertrok vorig jaar, maar nu is het dan echt zover.

‘Luister, Peter, je moeder kan je niet op komen halen. Als joodse komt ze Duitsland niet meer in. Wij kunnen je niet brengen. Er is een oplossing, maar het is geen eenvoudige. Heb je weleens gehoord van het Kindertransport?’

Peter knikt. Hij heeft gehoord over kinderen die met dit transport meegaan naar Nederland, om vervolgens door te reizen naar België, Zweden, Frankrijk of Engeland. Of om in Nederland te blijven. Het heet Kindertransport omdat de kinderen alleen reizen, zonder hun ouders. Die moeten achterblijven.

24

‘Ik kan je wel vragen of je dit durft,’ gaat opa verder. ‘Maar eigenlijk doet je antwoord er niet echt toe. Dit is de enige mogelijkheid. Je bent een flinke jongen. Het moet, hoeveel verdriet het ons ook doet.’

‘Wanneer ga ik?’ zegt Peter flink, hoewel hij zijn buik voelt samentrekken.

‘Zo snel mogelijk,’ zegt oma. Peter kan zien dat ze gehuild heeft.

‘Is er wat?’ vraagt Ernst. ‘Je bent de hele dag al zo stil.’

‘Ja, helemaal geen geintjes,’ zegt Fritz.

Peter aarzelt. ‘Ik wil het wel vertellen,’ zegt hij, ‘maar jullie moeten het verder voor je houden.’

De jongens knikken.

‘Opa en oma proberen een plek voor me te regelen op het Kindertransport. Ik ga naar Mutti in Amsterdam. En daarna misschien naar Amerika, naar mijn vader.’

De jongens zijn even stil. Dan zegt Fritz: ‘Mijn ouders wil-

len ook weg, maar ze weten niet hoe. We hebben verre familie in Amerika, maar daar kom je niet zomaar.'

'Papieren,' zegt Peter.

Fritz knikt.

Ernst kijkt verdrietig. 'Mijn ouders zijn ook aan het nadenken over dat Kindertransport,' zegt hij zacht. 'Ze willen dat ik naar Engeland ga. Ze denken dat ik dat niet weet, maar ik heb hen horen praten.'

Peter slikt. Hij zou willen huilen, maar dat gaat niet. Hij is twaalf. Hij kan dit. Hij is sterk. Hij moet wel.

'Peter,' zegt Ernst dan zacht, 'mag ik een foto van jou?'

'Als ik er ook een van jou krijg.'

'En Fritz,' gaat Ernst verder, 'ook van jou. Voor als ik ga.'

Fritz knikt. 'Dan wil ik ook foto's van jullie twee.'

Ze beloven alle drie foto's mee te nemen om aan elkaar te geven. Voor als het zover is. Dan zitten ze daar nog een tijdje, stil voor zich uit te staren. Tot Peter zegt: 'Kom! Wie heeft er nog wat geld voor snoep?'

Plotseling is het dan zover. Het is opa en oma Kosterlitz gelukt een kaartje te regelen voor het Kindertransport. In de ochtend van 30 maart brengt opa Peter al vroeg naar het station. Oma wilde niet mee. 'Tot we elkaar weer zien,' had ze opgewekt gezegd. Maar iets in haar stem maakte dat Peter denkt dat ze daar niet echt in gelooft.

Opa brengt hem naar een aparte ruimte in het station. Daar staan al tientallen kinderen, samen met ouders of andere familie. Kleine kinderen klampen zich aan een been van hun vader vast of worden op de arm gedragen door hun moeder.

Opa geeft een man van de organisatie Peters papieren. Nadat die nagekeken zijn – ‘akkoord!’ – worden ze in een dikke envelop gestopt en doorgegeven aan een andere organisator. Peter krijgt een koord met een kaart die hij om zijn nek moet hangen. Er staat een groot nummer op, hetzelfde nummer als op de lijst met kindernamen.

Als alle namen gecontroleerd zijn, neemt de man het woord. ‘Lieve mensen, het is tijd om afscheid te nemen. U mag niet mee naar het perron. Dat is beter voor u en voor de kinderen. Deze twee dames zullen de kinderen tot de grens begeleiden.’ Hij wijst naar twee vriendelijke, jonge vrouwen. ‘Eenmaal bij de grens zullen ze afgelost worden door Nederlandse vrouwen. U hoeft zich geen zorgen te maken. Het kómt goed.’

26

Opa kijkt Peter aan. Lijkt het maar zo, of heeft hij tranen in zijn ogen? ‘Al het goede, jongen,’ zegt hij terwijl hij Peters kleine koffer aan hem geeft. ‘Goed luisteren onderweg. En doe de hartelijkste groeten aan je moeder en aan onze Rudolf.’ Hij geeft Peter een stevige hand.

Peter slikt. Het is gek: aan de ene kant is hij verdrietig en onzeker, aan de andere kant vindt hij het ook spannend. Alleen op reis en dan ook nog eens naar een ander land. En heel binnenkort zal hij mama en papa Rudolf weer zien. En wie weet over een tijdje zelfs zijn vader!

Om hem heen ziet hij huilende ouders, huilende kleine kinderen. Sommige zijn nog maar een jaar of twee. Peter haalt diep adem, laat opa’s hand los en gaat zonder om te kijken.

De reis duurt uren. Ze zitten met hun begeleiders in een aparte coupé en zien hoe Duitsland langzaam aan hen voorbijtrekt. Als de grens met Nederland dichterbij komt, vallen

de kinderen stil. Wat als ze toch de grens niet over mogen? Wat als er problemen zijn met hun bagage? Peter heeft zich aan alle voorschriften gehouden, maar je weet toch maar nooit...

Streng kijkende Duitse douanemedewerkers komen de trein in. Onder de kinderen en de begeleiders stijgt de spanning. Het lijstje met spullen die ze mee mogen nemen, is heel precies. Wat als de koffers overhoopgehaald worden? Wat als er iets misgegaan is in de namenlijsten of in de andere papieren? De minuten kruipen voorbij.

Maar gelukkig gaat alles goed. Even later komen er Nederlandse vrouwen de trein in met warme chocomel en iets te eten voor de kinderen. Die chocomel. Zoiets lekkers heeft Peter héél lang niet geproefd!

Op de Nederlandse stations die ze daarna passeren, zwaai-

en mensen vriendelijk naar de kinderen. Zijn alle Nederlanders zo lief?! Wat heerlijk om zo welkom te zijn. Peter moet ervan slikken. De sfeer is daarna bijna uitgelaten in de trein.

Wat zijn de huizen hier laag, denkt Peter verbaasd. Hij is de hoge gebouwen van Berlijn gewend. 'O, wat is dit geweldig!' hoort hij een meisje roepen. 'Ik voel me als herboren. Wat heerlijk!' Daar moet hij om lachen. Een blond meisje van twee zit muisstil op de schoot van een begeleidster. Zij heeft vanaf het begin van de reis helemaal niets gezegd.

28 Intussen vangt Peter ook op dat er een probleem is. Op alle tickets staat eindstation Amsterdam, maar de begeleiders hebben begrepen dat de kinderen eerst naar Rotterdam moeten worden gebracht om daar ongeveer twee weken in quarantaine te gaan. Rotterdam? Hij moet juist naar Amsterdam. Daar is mama!

Maar het wordt toch echt eerst Rotterdam, horen de kinderen wat later. 'Jullie gaan naar Beneden-Heijplaat,' vertelt de begeleidster. 'Dat is een groot vluchtelingenkamp. Het is er niet zo fijn als thuis, maar wel veilig. En de meesten van jullie blijven er niet zo lang.'

Peter slikt. Hier had hij geen rekening mee gehouden. Hij hoopte snel bij mama te zijn. Maar hij is bepaald niet de enige die ernaartoe moet. Er is niets aan te doen.

Op het station van Rotterdam staan auto's klaar om de kinderen naar hun tijdelijke adres te brengen. Ze rijden de stad uit, verder en verder tot er geen leven meer te bekennen is. De havens liggen ver achter hen. Waar gaan ze in hemelsnaam naartoe?

Uiteindelijk bereiken ze een groot complex van gebouwen. Het ziet er kaal, somber en saai uit. Rondom het terrein staan hoge hekken, bij de ingang een bewaker met een herdershond. De bewaker ziet er niet onvriendelijk uit, maar hij heeft een uniform aan en dat geeft de kinderen een naar gevoel. Die gemene nazi's, die dragen immers ook uniformen.

De kinderen worden in grote barakken ondergebracht. Peter gaat naar een jongensbarak. De jongens daar zijn aardig voor de nieuwkomers. Ze weten hoe het voelt... Doodmoe ploft Peter in het bed dat een van de oudere kinderen voor hem heeft opgemaakt. Wachten. Dat is het enige dat hij nu nog kan doen.

29

Daarna gaan er brieven heen en weer tussen Amsterdam en Den Haag.

Amsterdam, begin april 1939

Geacht Kindercomité,

Op 30 maart is mijn stiefzoon, Lutz Peter Schiff, naar Nederland gekomen met het Kindertransport. Hij verblijft in het vluchtelingenkamp Beneden-Heijplaat. Zijn moeder en ik willen hem graag opnemen in ons huis in Amsterdam. Wij vragen uw hulp om toestemming daarvoor te krijgen.

Hoogachtend,
Rudolf Kosterlitz

Amsterdam, begin april 1939

Lieber Peter,

Wat heerlijk dat je in Nederland bent! Dat is een pak van ons hart! We zullen elkaar hoop ik heel snel zien. Ook nu weer moeten we eerst papieren regelen. Houd moed, jongen. We halen je zo snel mogelijk op!

Veel kussen van Mutti en Vati Rudolf

30 PS Met opa en oma Kosterlitz gaat het goed. Ze zijn heel opgelucht dat je goed bent aangekomen.

Amsterdam, 20 april 1939

Geachte ambtenaar op het ministerie van Binnenlandse Zaken,

Wij hebben een vraag aan u over Lutz Peter Schiff. Hij is eind maart met ons Kindertransport meegekomen naar Nederland en bevindt zich inmiddels op zijn tweede adres in Rotterdam. Over een paar dagen moet hij naar zijn derde adres, een weeshuis in Gouda. Mogen wij zijn ouders toestemming geven om de jongen, 12 jaar oud, op te halen?

Hoogachtend,
een medewerker van het Kindercomité

‘Peter!’

Peter hoort zijn naam als hij met een paar jongens in

Rotterdam op straat aan het voetballen is. Hij draait zich om en daar staat ze.

‘Mama!’

Peter holt naar zijn moeder. Een jaar heeft hij haar niet gezien en nu staat ze voor hem.

‘Kom je me halen?’

Zijn moeder heeft tranen in haar ogen. ‘Nee, lieverd. Het is nog steeds niet rond. Maar het kómt goed! O, wat heerlijk om je te zien. Wat ben je groot geworden! Ik kan het niet geloven!’

En zo zijn ze samen, een paar uurtjes. Maar dan moet mama weer gaan. En de brieven gaan nog steeds heen en weer.

31

's-Gravenhage, eind april 1939

Geacht Kindercomité,

In antwoord op uw schrijven over Lutz Peter Schiff stellen wij voor dat u eerst een bezoek brengt aan de ouders van deze jongen om te beoordelen of zij genoeg ruimte in huis hebben en genoeg geld verdienen om hem te onderhouden. We sturen hierbij een formulier dat u in kunt vullen. We zullen ons er daarna over buigen.

*Hoogachtend,
de ambtenaar voor vluchtelingen zaken op het ministerie van
Binnenlandse Zaken*

Amsterdam, 5 juni 1939

Geachte ambtenaar op het ministerie van Binnenlandse Zaken,

Bij deze brief vindt u een papier met de antwoorden op de vragen die u stelde over de ouders van Lutz Peter Schiff. Het zijn zeer nette en hardwerkende mensen. Ze zijn op zoek naar een grotere woning zodat de jongen een eigen slaapkamer krijgt. De jongen Schiff is inmiddels ruim twee maanden in Nederland. Hereniging met zijn ouders lijkt ons zeer wenselijk.

32

Hoogachtend,
een medewerker van het Kindercomité

Eind juni 1939. 'Peter Schiff?'

'Dat ben ik, meneer.' Peter staat op van de lange maaltijdtafel in het Burgerweeshuis van Gouda en knikt beleefd naar het hoofd van het weeshuis.

'Ik heb bezoek voor je, jongen. Kom maar even mee.'

'Bezoek? Voor mij?'

Peter is nu al drie maanden in Nederland. Mama is een paar keer bij hem op bezoek geweest, maar steeds was er nog geen toestemming om met haar mee te gaan naar Amsterdam.

Nu staat mama huilend in de hal. 'Kom, Peter, we gaan naar huis.'

Een jaar later, zomer 1940. Peter staat op straat de band van zijn fiets te plakken als een meisje met vrolijke, brutale ogen hem aanspreekt.

'Kapot?'

Hij kijkt haar vragend aan.
'Je fiets. Is ie kapot?'
'Ja,' zegt hij. 'Mijn fiets heeft een eh... Reifenpanne?'
'Ah, du bist Deutscher. Ich auch... en Nederlands. Ein bisschen von
beidem. Ich bin Anne Frank. Wer bist du?'

